

**Hız. Peygamber'in Davetine Diğer Dinî Grupların Tepkisi -Ömer Nasuhi Bilmen'in
Tefsiri Özelinde-
The Response of Other Religious Groups to the Invitation of the Prophet - Specific to Ömer
Nasuhi Bilmen's Tafsir-**

Emine Peköz

Arş. Gör. Dr., Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı
R. A. Dr., Iğdır University Faculty of Theology, Department of Islamic History
Iğdır / Turkey
pekozemine@hotmail.com
orcid.org/0000-0001-5133-8181

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article

Geliş Tarihi: 30 Ekim 2022 / **Date Received:** 30 October 2022

Kabul Tarihi: 13 Aralık 2022 / **Date Accepted:** 13 December 2022

Yayın Tarihi: 1 Ocak 2023 / **Date Published:** 1 January 2023

Yayın Sezonu: Ocak 2023 / **Pub Date Season:** January 2023

Atıf: Peköz, Emine. "Ömer Nasuhi Bilmen'in Tefsirinde Hz. Peygamber'in Nübüvveti Karşısında Diğer Toplulukların Tavrı". *Akademik Siyer Dergisi* 7 (Ocak 2023), 63-75.

Citation: Peköz, Emine. "The Attitude of Other Communities towards the Prophethood of the Prophet in the Tafsir of Omar Nasuhi Bilmen". *Journal of Academic Sirah* 7 (January 2023), 63-75.
<https://doi.org/10.47169/samer.1196699>

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Yayıncı: KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Published by: KSU Sirah Researches Application and Research Center

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların Kaynakça'da belirtildiği beyan olunur (Emine Peköz).

Ethical Statement: It is declared that during the preparation process of this study, scientific and ethical principles were followed and all the studies benefited from are stated in the bibliography (Emine Peköz).

Bu makale Creative Commons Alıntı-Gayriticari Türetilemez 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-Nc 4.0).

Öz

Hz. Peygamber'in sireti ve yaşadığı topluma dair mâlûmat siyer Müelliflerinin eserleriyle sınırlı değildir. Dönemin olaylarına zaman zaman gerek bireysel gerekse toplumsal düzeyde yer veren Kur'ân vahyi, siyer ilmi açısından birincil ve en güvenilir kaynaktır. Bu bağlamda Kuran âyetlerini inceleyen müfessirlerin Hz. Peygamber dönemini ele alış biçimleri ve olaylara getirdikleri yorumlar, siyer anlatılarının çeşitliliğini arttırmıştır. Ömer Nasuhi Bilmen'in sekiz ciltlik eseri *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri* sebebi nüzûllerin ele alınışı sırasında yer verdiği siyer rivayetleri ve dönemin toplumsal yapısının genişçe tahliliyle tefsir eserleri arasında önemli bir yere sahiptir. Çalışmamızda Müellif'in siyer rivayetlerine yaklaşımını, Hz. Peygamber ve dönemine dair değerlendirmelerini, âyetleri sebep-i nüzûl bağlamında nasıl yorumladığını, eserinde ortaya koyduğu katkı ve farklılıklara yer vermeye çalışarak ele alacağız.

Anahtar Kelime: Siyer, Tefsir, Hz. Peygamber, Ömer Nasuhi Bilmen, Sebeb-i Nüzûl.

Abstract

Information about the life of the Prophet (phub) and the society in which he lived is not limited to the works of the sirah. The Qur'anic revelation, which sometimes includes the events of the period on an individual or social level, is the primary and most reliable source in terms of being a source for sirah. In this context, the way tafsir, which is a science that examines the verses of the Qur'an, handles the period of the Prophet (pbuh) and the interpretations they bring to the events, has increased the diversity of the sirah narratives. Omer Nasuhi Bilmen's eight-volume work titled "The Turkish Exalted Translation of the Qur'an and its Tafsir" (*Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*) has an important place among the tafsir works with the sirah narrations mentioned when the occasions of revelation of verses (Asbab al-Nuzûl) are explained and the social structure of the period are analyzed extensively. In our study, we will deal with the Bilmen's approach to the narrations of the sirah, his evaluations of the Prophet (pbuh) and his period, and how he interpreted the verses in the context of the occasions of revelation, by trying to include the contributions and differences he made in his work

Keywords: Sirah, Tafsir, Prophet (pbuh), Omer Nasuhi Bilmen, the Occasions of Revelation (Asbab al-Nuzûl).

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında yetişen âlimlerden Ömer Nasuhi Bilmen (1883-1971) imparatorluğun yıkılma sürecindeki İstanbul'da, şer'î ilimler alanında müderrislik yapmanın yanısıra çeşitli hizmetlerde bulunmuştur. Müellif'in etkin olduğu yıllar ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takip eden yıllardır. 1960'ta Türkiye Cumhuriyeti'nin Beşinci Diyanet İşleri Başkanı olarak atanan Ömer Nasuhi Bilmen bu görevi on ay yürütmüş, Türkçe ezan ve dinde reform gibi benzeri isteklerde bulunan politik yaklaşımlar karşısındaki olumsuz tavrı, Nisan 1961'de başkanlıktan ayrılmasına değin sürmüştür.

Bilmen, özellikle fıkıh ve tefsir alanında verdiği eserlerle tanınmaktadır. Hayatı boyunca birçok eser telif eden Müellif'in çalışmaları sadece ilim çevrelerinde değil, halk nezdinde de önemli ölçüde ilgi görmüştür. Dönemin en çok basılan kitapları arasında yer alan Büyük İslâm İlmihali (İstanbul 1947-1948)'nin son kısmı ise İslâm ahlâkına ve siyere ayrılmıştır.¹ Bir diğer tanınmış çalışması *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*,² Hz. Peygamber ve dönemine âyetler bağlamında yer vermesi yönüyle siyer ilmi ve rivayetleri açısından geniş mâlûmat sunmaktadır. Eserin, halk tarafından anlaşılır bir dilde yazılması³ ve bilinirliği, içeriğindeki siyer mâlûmatının da geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır.

Bilmen'in tefsirinde genel tarihle ilgili bilgilere fazla detaya girmeden değindiği, esbâb-ı nüzûle ise fazla yer vermemekle birlikte gerekli gördüğü takdirde olaylara dair kısa anlatımlarda bulunduğu yönünde değerlendirmeler yapılmıştır.⁴ Bilmen, tefsirlerin ilk amaçlarından birinin, toplumu İslâm ahlakına yöneltmek olduğuna dair şahsi fikrine mukaddimesinde yer vermiş ve eserini bu minval üzerine inşa etmiştir. Halkı irşad etme adına müfessirlere düşen göreve eserinin mukaddimesinde şu şekilde değinmektedir:

"...Kur'ân-ı Âzîm'in bütün hükümlerini, beyanatını güzelce anlayabilmek bütün Müslümanların efrâdı için kabil değildir. Araplar dahi Kur'ân lisanına vâkıf oldukları halde, her biri onun bütün ahkâm-ı celîlesini layıkıyla anlamak kudretini hâiz değildirler. Bu bir ihtisas meselesidir. Bu hususta mütehasıs zatların, din âlimlerinin bildirmelerine, irşatlarına ihtiyaç vardır."⁵

Müellif'in dolayısıyla âyetlerin tefsirini yaparken sebab-i nüzûle odaklanmaktan ziyade toplumsal ve ahlâkî konulara değinmeyi amaç edindiği görülmektedir.

Bilmen, Kur'ân'ı tefsir ederken ikinci önemli kaynağın sünnet olduğunu, bu nedenle Hz. Peygamber'in sünnetine ve hadislerine başvurulmadan yazılacak bir tefsirin eksik olacağı görüşündedir. Ancak bu noktada uydurma hadis ve rivayetlere dikkat edilmeli, Kur'ân tefsir edilirken hakikatten uzaklaşılmalıdır. Bununla birlikte sahabe tefsirine de başvurulmalı, Hz.

¹ Hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Rahmi Yaran, "Ömer Nasuhi Bilmen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1992), 6/162-163.

² *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri* adlı esere dair ayrıntılı bilgi için bkz., Bektaş Günay, *Ömer Nasuhi Bilmen ve Tefsiri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001).

³ Ömer Dumlu, "Ömer Nasuhi Bilmen'in Tefsiri Halk İçin mi Yazıldı?", *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu* (Erzurum: y.y., 2007), 1/150-168.

⁴ Dumlu, "Ömer Nasuhi Bilmen'in Tefsiri Halk İçin mi Yazıldı?", 1/164-167.

⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri* (İstanbul: Nesa Yay., ts.), 1/4.

Peygamber'in hayatına şahitlik etmiş bu kimselerin Hz. Peygamber'den duydukları âyet açıklamaları Kur'ân tefsiri için önemli kaynaktır.⁶

Ömer Nasuhi Bilmen, yazdığı fıkıh eserlerinden de anlaşılacağı üzere Hanefi fıkhıyla meşgul olmuş, bu alanda eğitim ve eser vermiş, dolayısıyla tefsirini de Hanefi fıkhını esas alarak yazmıştır. Ancak tefsirinde mezhep konusunda katı bir tutum içinde olmadığı yer yer diğer mezheplerin de görüşlerine yer verdiği görülmektedir. Ayrıca fakih yönü ağır basan bazı müfessirler gibi tefsirini fıkıh ağırlıklı oluşturmak yerine, bu hususta orta karar bir yol takip etmiştir.⁷

Müfessir yazdığı mukaddimede Kur'ân-ı Kerîm'in konularını, "...bir kısım hükümleri itikatlara, ibadetlere, ahlâka, muamelâta, eski kavimlerin ibret-âmîz tarihî hallerine aittir."⁸ şeklinde özetlemekte, burada Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygamber'in hayatına yer verme özelliğini zikretmemektedir. Ancak tefsirinde Hz. Peygamber'in şahsiyetine, nübüvvetine, Cahiliye döneminin sosyal ve toplumsal ortamına, Müslümanların Ehl-i kitap ve Müşriklerle olan ilişki ve mücadelesine dair açıklayıcı bilgileri âyetlerin konusu bağlamında tefsirine eklemektedir. Bilmen, toplumsal içerikli âyetleri tefsir ederken Hz. Peygamber dönemindeki Arap, Mecusi, Yahudi ve Hıristiyan toplulukların davranışlarından örnekler getirerek okuyucuya günümüzle mukayese imkânı sunar. Bunu yaparken, İslâm'ın çağın sorunları karşısında çözüm üretmekten uzak bir döneme ait hükümler içerdiğini iddia edenlere karşı, Kur'ân'ın zaman ötesi mesajlar ve misaller taşıdığını anlatma çabası sarf etmektedir.⁹

Bilmen'in tefsirinde yer verdiği siyer, İslâm tarihi ve Peygamberler tarihi rivayetlerini nereden aktardığına dair mukaddimesinde açık ifadeler bulunmazken, Müellif'in ayetlere konu olan genel tarih ve siyer malumatını diğer tefsir eserlerinden edinmiştir. Buna göre yazar siyere dair ilk kaynakları kullanmamış, bunun yerine muhtelif tefsirlerde yer alan muktesabata başvurmuştur. Bunun sonucunda eser genel olarak ilk kaynaklardaki siyer muhtevasıyla uyumlu aktarımlarda bulunsa da muhteviyatında yer yer hatalara rastlanmaktadır.¹⁰ Ancak Bilmen'in siyere dair önemli vakalara genişçe yer vermesi, Hz. Peygamber'in yaşamına ve nübüvvetine ilişkin algısı ve dönemin toplumsal tabakalarına ve olaylarına yaklaşımı, tefsirini siyer ilmi açısından incelenmeye değer kılmaktadır.

1. BİLMEN'İN TEFSİRİNDE VAHİY VE NÜBÜVVET

Bilmen tefsirinde Hz. Peygamber'in nübüvvetini mucizeler, efdâliyet, evsâf ve âyetler çerçevesinde delillendirmektedir. Hz. Peygamber'in nübüvvetinin en önemli kanıtlarından biri, onun vasıflarının Tevrat'ta zikrediliyor oluşu, Yahudilerin ise Hz. Peygamber'i imtihana tâbi tutup nebi olduğunu tespit ettikleri halde inkâr etmeleridir. Buna göre:

⁶ Ali Eroğlu, "Ömer Nasuhi Bilmen'e Göre İdeal Bir Tefsir Nasıl Olmalıdır?", *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu* (Erzurum: y.y., 2007), 1/156.

⁷ Davut Aydın, "Ömer Nasuhi Bilmen'in "Kur'ân'ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri", *Diyanet İlmî Dergi*, 2003, XXXIX, 2/102.

⁸ Bilmen, *Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, 1/4.

⁹ Orhan Atalay, "Ömer Nasuhî Bilmen'in Tefsirinde İçtimaî Boyut", *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu* (Erzurum: y.y., 2007), 1/173.

¹⁰ Serkan Yaşar, "Ömer Nasuhî Bilmen'in Tefsirinde Tarih ve Siyer Bilgilerinin Değerlendirilmesi", *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu* (Erzurum: y.y., 2007), 1/300.

“Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem efendimizin mübarek evsâfı Tevrat'ta mezkurdur. Yahudilerin âlimleri buna muttali bulunmuşlardı. Bu hususa dair Tevrat'a müracaat etmeleri kendilerine emir olunmuştu. Onlar ise bile bile inkâr edip bu müracaattan kaçınmışlardı...”¹¹ Bakara suresi 42. âyet Hz. Peygamber'in nübüvvetiyle ilgili olarak Yahudilere seslenmekte “*Bilerek hakkı batıl ile karıştırmayın, hakkı gizlemeyin.*”

buyrulmaktadır. Bilmen söz konusu ayetlerde geçen “Ya Benî İsrail” hitabının geniş bir tenbih ve işaret içerdiğine değinmektedir. Kur’ân’ın bu hitap şeklinin Yahudilerin uzun tarihlerini mündemiç bir ifade teşkil ettiğini, atalarından miras kalan birikimleri sayesinde Hz. Peygamber’in hakiki bir haberci olduğunu anladıklarını ima ettiği görüşündedir. Ona göre bu âyetlerde sanki: “Siz bir Peygamber-i Zîşân’ın evlat ve ahfadından bulunuyorsunuz. Yanınızda Tevrat denilen bir Kitab-ı İlahi vardır. Orada Hatemü’l-Enbiya’nın evsâfı yazılıdır...” denilmektedir.¹²

Diğer yandan gerek Yahudi gerekse Hıristiyan olsun Ehl-i kitab âlimleri içinde Allah’ın birliğine ve Resûlullah’ın nübüvvetine inanmayı seçenler olmuş, bu seçkin kesim kendi menfaatleri aleyhine de olsa Tevrat ve İncil’de belirtilen Hz. Peygamber’in vasıflarına dair açıklamaları örtbas etmekten ve onu yalanlamaktan imtina etmişlerdir.¹³ Bilmen, buna Habeşistan hükümdarı Necaşi’yi örnek verir. Rivayete göre Hz. Peygamber, bir mucize olarak Necaşi’nin vefatından haberdar olunca gıyabında cenaze namazı kıldırılmış, Münafıklar, “Görmediği bir vahşinin cenaze namazını kıldırıyor.” diyerek onu eleştirmişler, bunun üzerine ilgili âyet nâzil olmuştur. Müfessir diğer bir rivayette bu âyetin, o dönem İslâm’ı seçen Necranlı kırk, Habeşli otuz iki ve Rumlardan sekiz Hıristiyan zat hakkında nâzil olduğundan bahsetmekte, Abdullah b. Selâm’ın Müslüman olmasını da sebab-i nüzûl rivayetleri arasında zikretmektedir. Müellif sözkonusu âyetin sebab-i nüzûlünü Hz. Peygamber döneminde yaşayan Ehl-i kitab’a indirgemek yerine âyetin kapsayıcılığına vurgu yapmakta ve anlamının o günden zamanımıza değin İslâm’ı seçen Yahudi ve Hıristiyanlara atfedildiğini ifade etmektedir.¹⁴ Bilmen burada olduğu gibi diğer pek çok yerde sebab-i nüzûlleri sıraladıktan sonra âyetlerin beyanını sadece Hz. Peygamber zamanına hasretmek yerine, umumi anlamlar ve işaretler taşıdığına mutlak sûrette değinmekte ve örnekler vermektedir.

Bilmen, Resulullah’ın nübüvvetinin delillerinden biri olarak Kur’ân vahyinin mucizevi yönünden birçok yerde bahsetmekte,¹⁵ âyetlerin benzerinin getirilemeyeşi üzerinde durmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de de geçtiği gibi, “*Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah’tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın*” ayeti ile ilgili olarak, “Vahdaniyeti ilahiyeyi bütün beşeriyete tebliğ eden Hz. Muhammed aleyhisselamın sıdkına, hakikaten bir peygamber-i âlişan olduğuna şهادette bulunan Kur’ân-ı Mübin’in kâbili tenzir olmayan bir mucize-i ebediye olduğunu beyan buyurmaktadır.” demektedir. Bilmen bu âyetin hitabının Hz. Peygamber’in risaletine inanmayan münkirlere, Münafıklara ve şüphe içinde bulunan diğer kimselere yönelik olduğunun altını çizmektedir.¹⁶

¹¹ Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/343.

¹² Atalay, “Ömer Nasuhî Bilmen’in Tefsirinde İctimaî Boyut”, 1/173.

¹³ Âl-i İmrân 2/199.

¹⁴ Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/530-531.

¹⁵ Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/26-27, 95.

¹⁶ Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/26-27.

Hız. Peygamber'in risalet mücadelesinde onun getirdiği vahye ve nübüvvetine en çok karşı çıkan toplulukların başında, ilahi vahye muhatab olmaları hasebiyle ilmî münazara yeteneğine haiz Yahudiler gelmekteydi. O nedenle bu hususta onları zemmeden birçok âyet Hız. Peygamber'in vahiyle ilişkisine ışık tutmaktadır. Örneğin

*"De ki Cebrail'e kim düşman ise şunu bilsin ki Allah'ın izniyle Kur'ân-ı senin kalbine bir hidayet rehberi, önce gelen kitapları doğrulayıcı ve müminler için de müjdecisi olarak o indirmiştir. Kim Allah'a, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikâil'e düşman olursa bilsin ki Allah da inkârcı kafirlerin düşmanıdır."*¹⁷

âyeti Yahudilerin Cebrail meleğine duydukları öfkeyi anlatmaktadır. Onlara göre İsrailoğulları'nın geçmişte maruz kaldıkları azaplar, soykırımlar, zelzeleler, kıtlık ve kuraklıklar hep Cebrail aracılığıyla meydana gelmiştir. Ayrıca onları kınayan Kur'ân vahyini Hız. Peygamber'e getiren de odur. Bilmen onların bu görüşünü "Bu ne cahilane bir itikat! Bir melek hiç Allahu Teala'nın emrine muhalif bir harekette bulunabilir mi?" diyerek eleştirmekte, ardından Cibril'in İbrani lisanında "Abdullah" anlamına geldiğini ve Peygamber'imize vahyi ilahiye tebliğe memur pek ulvi bir melek olduğunu aktararak Cebrail'in İsrailoğulları'nın dinindeki yerine değinmektedir.¹⁸

Bilmen'e göre Müslümanlar Hız. Peygamber'in nübüvvetini sınyayan bazı soruları sormaktan veya isteklerde bulunmaktan menedilmişlerdir. "Yoksa siz de (ey Müslümanlar, daha önce Musa'ya sorulduğu gibi peygamberinize sorular sormak mı istiyorsunuz? Kim imanını küfre değişirse, şüphesiz dosdoğru yoldan sapmış olur."¹⁹ Ayetini

"Bu ümmet-i merhumeyi vaktiyle İsrailoğullarının, peygamberlerini sorguya çekmek suretiyle yapmış oldukları edepsiz hareketlerden menetmektedir. Şöyle ki: Ey Ümmeti Muhammediye! Veya ey Mekke ahalisi! (Yoksa evvelce Musa'ya) kavmi tarafından muafik olmayan birtakım sualler (sorulduğu gibi) şimdi (siz de peygamberinizi) Hazreti Muhammed Aleyhisselamı o gibi gayri münasip bir surette (sorguya mı çekmek istersiniz?) Öyle bir soru ve talep, imandan mahrumiyet nişanesidir."

diyerek nübüvvetin test edilmesine yönelik davranışlarda bulunanların dalâlet vadisine düşeceklerini hatırlatmaktadır. Buna siyerdan örnekler vererek "Vaktiyle Yahudilerden bazıları Hazreti Musa'ya müracaat ederek: "Bize Allah'ı apaçık göster, bize Allah'ı ve melekleri getir, bize ırmaklar akıt" diye birçok şeyler istemişlerdi. Bilahare Mekke ahalisinden bazıları da Peygamber Efendimize gidip "Bize Mekke sahasını genişlet, bize Safa dağını altın kütlesi kıl" gibi Hız. Peygamber'i imtihan eden temennilerde bulunmuşlardı."²⁰ diyerek âyetin nüzül sebebi olarak göstermektedir.

2. Hız. PEYGAMBER'İN TOPLUM TABAKALARIYLA İLİŞKİSİ

Bilmen'in tefsirinde toplum tabakalarını ve Hız. Peygamber'in bunlarla olan ilişkisini yoğun bir biçimde işlediğini görmekteyiz. Müslümanlar, Müşrikler, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Münafıklar başlığı altında inceleyeceğimiz bu toplumsal tabakalar özellikle hicretten sonra Hız. Peygamber'in bu gruplardan her birine yönelik tavrını ve yaklaşımını ele almakta, ayetlerin bu hususta Hız.

¹⁷ Bakara 2/98.

¹⁸ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/94.

¹⁹ Bakara 1/108.

²⁰ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/105.

Peygamber ve ashabına nasıl bir yol çizdiğine sıkça yer vermektedir. Müellif'in toplumsal yapıyı oluşturan farklı unsurları ayetler çerçevesinde değerlendirdiği ve günümüze yönelik de dersler içeren sonuçlar ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Hz. Peygamber, tebliğ vazifesinin gereği olarak tüm toplumsal kesimlere geniş bir merhametle yaklaşmakta ve dinî mensubiyeti her ne olursa olsun aşırıya giden davranışları dahi affetmeye meyilli bulunmaktaydı. Hatta bu hususta vahiy yoluyla Hz. Peygamber'in arzu ve gayreti takdir edilmekte ancak inat içinde hareket edenler için elinden bir şey gelmeyeceği hatırlatılmaktadır.²¹

Hz. Peygamber karşılaştığı farklı din gruplarına yönelik birbirinden farklı yaklaşımlara sahipti. Onun Ehl-i kitap, Müşrik ve Münafıklarla olan ilişkisi, bu grupların kendi şahsına ve İslâm'a olan tavrına bağlı olarak şekil almaktaydı. Kur'an'ın asıl belirleyici ve yol gösterici olduğu bu ilişki kurma yöntemlerini ve diğerlerinin buna karşılık olarak geliştirdiği söylem ve tepkileri Bilmen'in yorumlarıyla ele alacağız.

2.1. Müşrikler

Hz. Peygamber'in ve Müslümanların tevhid mücadelesinde ilk muhatapları Müşriklerdi. Bu nedenle onlar hakkında birçok ayet nazil olmuş, çoğu zaman müşriklerin İslâm'a karşı yürüttükleri düşmanlık faaliyetleri Kur'an-ı Kerim'e konu olmuştur. Kimi zaman uyarı ve tehdit içeren ayetler vasıtasıyla yaptıkları işlerin kötülüğü anlatılmış, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara yönelik tavırları eleştirilerek karşılığında görecekları azaplar sıralanmıştır. Müşriklerin hal ve davranışları ele alınırken geçmiş kavimlerden örnekler verilerek teşbihte bulunulmuştur. Bilmen de tefsirinde ayetlerin nüzul sebeplerini sıralarken söz konusu olaylara yer vererek siyerden bahsetmiş olmaktadır. Örneğin Hudeybiye seferi hakkında nâzil olan âyet²² bunlardan biridir. Müfessir, Hz. Peygamber'in hicretin altıncı yılında ashaptan beş yüz kişi ile birlikte Kâbe'yi ziyaret için Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktığını, ancak Hudeybiye denilen yerde Mekke'li Müşrikler tarafından bu ziyarete engel olunduğunu aktarır. Bilmen müşriklerin Hz. Peygamber'e yaşattığı bu durumu, geçmişte Romalılar'ın Beyt-i Makdis'i yıkarak burada yapılacak ibadet ve duaların önüne geçmelerine benzetir.²³

Bilmen, müşriklerin bozuk itikatlarına ayetler²⁴ bağlamında genişçe yer vermektedir. Putperestlerin Allah inancını tıpkı Yahudi ve Hıristiyanların yaptıkları gibi paganlıkla nasıl harmanladıklarını anlatmaktadır: "Yahudilere göre Üzeyr Aleyhisselam Allah'ın oğludur. Hıristiyanlara göre de Hazreti İsa Allah'ın oğludur. Arap Müşrikleri de melekleri Allah Teala'nın kızları sanmışlardır."²⁵

2.2. Yahudiler

Bilmen tefsirinde Yahudilerin birçoğunun Müslümanların onları hidayete erdirmek için çaba ve gayret göstermelerine rağmen aksi bir tutum sergileyerek İslâm'a karşı inat ve nifak içinde

²¹ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/16-17.

²² "Allah'ın mescitlerinde O'nun anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardır..." Bakara 2/114.

²³ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/111.

²⁴ "Allah çocuk edindi" dediler. Haşâ! O, bundan münezzehdir. Bakara 2/116.

²⁵ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/113.

davrandıklarına değinir. “Artık sizin için onların iman edip inanacaklarını mı ümit edersiniz?”²⁶ ayeti Yahudilerin İslâm’a iman konusundaki inatçı tavırlarını ele almaktadır.²⁷ Tevrat’ı iyi bilen Yahudilerin bir kısmının, nebinin özelliklerini tanıyıp onun peygamber olduğundan emin oldukları halde bunu örtbas etmeye çalıştıkları anlatılmaktadır. İçlerinden bazıları ise bu bilgiyi itiraf etmekte, Müslümanlara Peygamberlerinin Tevrat’ta müjdelenen zat olduğunu söylemektedirler. Ancak Ka’b b. Eşref gibi bazı kimseler Tevrat’ta kendilerine verilen bu bilgiyi Müslümanlarla paylaşmaya devam ettikleri takdirde, onların bunu aleyhlerinde delil olarak kullanacaklarını söyleyerek Yahudileri uyarılmışlardır. Bilmen, bildiği halde iman etmediği gibi hakikati de saklama ve inkâr etme çabasıyla yalan söyleyen bu Yahudileri aynı zamanda münafık olarak nitelendirmekte, onlara “Asr-ı saadetteki Yahudilerin münafıkları” şeklinde yer vermektedir.²⁸

Bilmen Yahudilerden olup daha sonra Müslüman olanlar arasında Abdullah b. Selâm’ı nadide güzel örneklerden biri olarak zikreder. Onun İslâm’a ve Hz. Peygamber’e bağlılığına dair anekdotlara yeri geldikçe değinmektedir. Bir yerde onun Hz. Peygamber’e olan sadakatine şu şekilde yer verir:

“Hazreti Ömer, Yahudi âlimlerinden olup şeref-i İslâm’a nail bulunmuş olan Abdullah ibni Selâm’a demiş ki: “Sen Hazret-i Muhammed’i nasıl tanıyıp bildin?” O da demiş ki: “Ben onu kendi oğlumun bildiğinden daha ziyade bilip tanıdım. Çünkü ben kendi evladımdan şüphe edebilirim. Onun validesi belki başkasından edinmiş olabilir. Fakat ben Hz. Muhammed’in zatından, nübüvvet ve risaletinden asla şüphe etmem.”

dediğini rivayet eder.²⁹ Bilmen eserinde, Bakara suresinde geçen

*“Andolsun ki sana apaçık ayetler indirdik. (Ey Muhammed) onları ancak fasıklar inkâr eder. Ne zaman onlar bir antlaşma yaptılarsa, yine kendilerinden bir grup onu bozmadı mı? Zaten onların çoğu iman etmez.”*³⁰

âyetinin nüzûl sebebini

“Hak Teala Hazretleri Tevrat’ta İsrailoğulları’ndan Peygamber Efendimizin risaletini tasdik edeceklerine dair bir ahid almıştı. Bilahare bu ahde riayet etmediler. Hatta içlerinden Mâlik b. Seyf namındaki şahıs “Bizim Tevrat’ta Benî İsrail’den âhir zaman peygamberine iman etmeleri için bir ahd-ü misak alınmamıştır.” diyerek bu ahdi inkâr etmişti. Bunun üzerine bu ayet-i Kerîme nâzil olmuş, onların bu istidatlarını teşhir eylemiştir.”³¹

şeklinde açıklamaktadır. Görüldüğü gibi Bilmen, ayetlerde genel ifadelerle Allah’ın nimetlerinin ve emirlerinin hatırlatıldığı ayetleri çoğunlukla Hz. Peygamber dönemindeki Yahudileri ele alarak yorumlamış ve onlar üzerinden örnekler vermiştir.³² Yine Bakara sûresinde geçen

*“Vaktiyle biz İsrailoğulları’dan: Yalnızca Allah’a kulluk edeceksiniz, ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almış ve ‘İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin’ diye de emretmiştik. Sonunda azınız müstesna, yüz çevirerek dönüp gittiniz.”*³³

²⁶ Bakara, 2/75.

²⁷ Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/72.

²⁸ Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/73-74.

²⁹ Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/141.

³⁰ Bakara 2/100.

³¹ Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/95-96.

³² Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/128.

³³ Bakara 2/83.

âyetini, geçmişten beri İsrailoğulları bu emirlerin hilâfına davrandıkları gibi dönemin Yahudilerinin de hâlâ haktan yüz çevirmeye devam ettikleri şeklinde açıklamaktadır. Buna göre Hz. Peygamber döneminde Yahudi âlimi iken daha sonra Müslüman olan Abdullah b. Selâm gibi içlerinden çok az bir zümrenin bunun dışında kalmayı başardıklarını anlatır.³⁴

Müfessir, İsrailoğullarının tarihi geçmişini anlatan ayetleri neredeyse her seferinde Hz. Peygamber dönemine işaret etmesi yönüyle değerlendirmektedir. Tefsirin bu yönüyle Kur'ân-ı Kerim'in söz konusu âyetlerinin anlamının sadece Yahudilerin atalarının serüvenini gözler önüne sererek onların hata ve kusurlarını hatırlatmanın ötesine geçmesi gerektiğine dair bir çabası olduğunu görmekteyiz. Örneğin "*Ey İsrailoğulları! Birbirinizin kanını dökmeyeceğinize, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacağınıza dair sizden söz almıştık. Her şeyi görerek sonunda bunları kabul etmişsiniz.*"³⁵ âyetini Yahudilerin Hz. Peygamber zamanında Arap kabileleri ile yaptıkları antlaşmaları anlatarak örnekendirir. Bilmen, Medine'de yaşayan Yahudi kabilelerinden Benî Kaynuka ile Benî Kurayza'nın birbirlerine düşman olduklarını, Benî Kaynuka'nın Evs kabilesiyle, Benî Kurayza'nın da Araplardan Benî Nadir ve Hazrec kabilesiyle müttefik olduğunu aktarır. Ancak Müellif kabilelerin müttefiklerini yanlış yazmış olmalıdır. Aslında Benî Kaynuka Hazrec kabilesiyle, Benî Kurayza ise Evs kabilesi ile müttefikti. Ayrıca Müellif burada sehven "Araplardan Benî Nadir" ifadesini de eklemektedir. Oysaki diğer İsrailoğulları kabileleri üzerinde üstünlük sağlayan Benî Nadir bir Yahudi kabilesidir ve hicretten önce yapılan Buâs Savaşı'nda Benî Kurayza ile Evs kabilesinin tarafında yer almıştır.³⁶

Bilmen âyetler bağlamında Hz. Peygamber'in Yahudilerle olan mücadelesine yoğun bir şekilde yer vermektedir. Yahudilerin dünyaperest hallerinin Müşrik ve Mecusilerin önüne geçtiğini, dirilişe ve ahirete inanmadıkları için azap korkusu olmayan Müşrik ve Mecusilerin bile Yahudiler kadar dünya hayatına düşkün olmadıklarına dikkat çekmektedir.³⁷ Yahudilerin Hz. Peygamber'in tebliğine karşı takındıkları inkârcı, alaycı, bilgiç ve menfaatperest tutum Kur'ân-ı Kerim'de defaatle işlenmekte, Müellif Medine toplumunun büyük bir çoğunluğunu oluşturan bu kitlenin hakikati bildikleri halde iman etmemelerine kendisi de bir anlam veremeyerek bu duruma tefsirinde genişçe yer ayırmaktadır.

2.3. Hıristiyanlar

Müslümanların Medine toplumunun nüfus yapısı nedeniyle Kur'ân-ı Kerim'de kendilerine kitap verilenler olarak nitelendirilen Yahudi ve Hıristiyanlar arasından daha çok Yahudilerle ilişki kurdukları, Hıristiyanların ise yerleşim yerlerinin uzaklığından dolayı Müslümanlara daha az karşılaştıkları ve görüşme imkanlarının daha sınırlı olduğu bilinmektedir. Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in daha fazla muhatap olduğu ve iletişim kurmak zorunda olduğu Yahudilere daha sık yer verilmekle birlikte, Hıristiyanların daha kapsayıcı bir ifade olan Ehl-i kitab ibaresi içinde ayetlerde yer bulmaktadır. Dolayısıyla bu etki Bilmen'in tefsirinde de görülmektedir.

Hıristiyanlar daha çok Ehl-i kitab üst kimliği altında Yahudilerle bir arada anılmaktadır. Örneğin Müfessir, "*Ey müminler! Ehl-i kitab'tan kafirler ve putperestler de Rabbinizden size bir hayır*

³⁴ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/79.

³⁵ Bakara 2/84.

³⁶ Nadir Özkuyumcu, "Nadir (Benî Nadir)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2006), 32/275.

³⁷ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/93.

indirilmesini istemezler... Biz bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz..."³⁸ ayetlerini Gayr-i Müslimlerin Müslümanlara karşı ne kadar kötü niyetli olduklarını anlatması yönüyle işlemektedir. Bilmen bunu,

"Şöyle ki: (Ehl-i kitap'tan Museviler ile İsevilerden İslâmiyet'i inkâr ederek (kafir olanlar da) Cenab-ı Hakka şerik ittihaz eden putperest (müşrikler de), Ey Müslümanlar! (Sizin üzerinize Rabbiniz tarafından bir hayrın indirilmesini arzu etmezler.) Hazreti Muhammed'e nübüvvet ve risalet verilmesini, ona tabi olanların devlet ve nimete nail olmalarını sevmezler, çekemezler, bundan müteessir olurlar."³⁹

şeklinde izah eder. Müellif, Ehl-i kitab'a yönelik olarak Müslümanları vahye muhatap olmaları yönüyle kıskandıkları ve onların din birliği etrafında birleşerek güçlenecekleri hususundaki öngörülerinin kendilerinde bir haset duygusu oluşturduğu vurgusunu eserinde sıkça kullanmakta,⁴⁰ bu esnada Yahudilerin yanısıra Hıristiyanlara da yer vermektedir.

Ayetin devamındaki yer alan nesih meselesinde Hıristiyanlarla Yahudilerin yaklaşım farklılıklarını ortaya koyarak bu konuda Hıristiyanların Yahudilerden daha az tutucu olduğunu öne sürmektedir. Müellif bunu:

"İseviler neshe kail iseler de (akılları yatsa da) Yahudiler kail değildirler. Neshe kail olmayıp itiraz edenler düşünmelidirler ki, kendi kitapları da daha evvelki kitapların birçok hükümlerini nesh etmiş, hükümsüz bırakmıştır. Tevrat ve İncil'in hükümleri müttehit midir?"⁴¹

şeklinde açıklar. Ancak Bilmen, Yahudilerin yanı sıra Hıristiyanların da buna itiraz geliştirdiklerinden bahsederek, "Allah'ın vaktiyle hakla tevcih etmiş olduğu hükümler şimdi nasıl neshedilir? Allah Teala beyanatını, emirlerini, nehiyelerini tebdil eder mi? Dün yaptığını bugün bozar mı?" sorusuyla Müslümanlar aleyhinde bir cereyan uyandırmak istemişlerdi."⁴² diyerek bu ayetin onların çabalarını çürütmeye yönelik olduğunu zikreder.

Bilmen Hıristiyanların Yahudilerle olan anlaşmazlıklarına yer vermektedir: Bakara suresi 113. ayete⁴³ konu olan olayı şu şekilde aktarır:

"Necran Nesranîlerinden bir taife sefaretle huzur-u nebeviye gelince Yahudi âlimleri de gelmişlerdi. Bu iki taife arasında münakaşalar oldu. Biri birinin dinini tezyif etti. (Ve Yahudiler dedi ki: Nesranîler hiçbir şey üzere değildir.) Onların din namına dayanacakları bir şey yoktur. Ve Nesranîler de dedi ki: Yahudiler hiçbir şey üzere değildir.) Onların istinad edecekleri bir esas yoktur. O iki taife biri birinin kitabını, peygamberini inkâr eylediler."

Bilmen ayetin nüzul sebebini bu şekilde naklettikten sonra bu hususta Müslümanların farkından bahsederek:

"Artık Müslümanlar ile sair kavimler arasındaki farkı düşünmeli. Bir Müslüman, bu mükevvenatın Hâliki Zîşânını tasdik eder, tevhid eder, tebcilde bulunur. Bütün peygamberleri, bütün semavi kitapları tasdik eder, bu cümleden olarak Hazreti Musa ile

³⁸ Bakara 2/105-106.

³⁹ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/102.

⁴⁰ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/102, 106.

⁴¹ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/104.

⁴² Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/103.

⁴³ "Hepsi de (Tevrat'ı ve İncil'i) okumakta oldukları halde Yahudiler: Hıristiyanlar doğru yolda değildirler, dediler. Hıristiyanlar da: Yahudiler doğru yolda değildirler, dediler. Kitabı bilmeyenler de birbirleri hakkında tıpkı onların söylediklerini söylediler. Allah, ihtilafa düştükleri hususlarda kıyamet günü onlar hakkında hükmünü verecektir."

asıl Tevratı ve Hazreti İsa ile asıl İncili bilip tasdikte bulunur. Ve bütün beşeriyet arasında bir din kardeşliğinin, bir muhabbet ve tesanüdün bulunmasını arzu eder.”

demektedir.⁴⁴

2.4. Münafıklar

Münafıkları ve faaliyetlerini anlamak, Hz. Peygamber döneminde toplumda yarattıkları etkiyi ve onların karşısında Müslümanların konumlarını anlamlandırmak için önem arz etmektedir. Hz. Peygamber'in nübüvveti toplumda büyük değişim yaratırken Münafıklar buna uyum sağlayamamış ve Müslümanlara karşı gizlice faaliyet gösteren farklı bir toplumsal zümreyi oluşturmuşlardır.⁴⁵

Hz. Peygamber Münafıklardan gelecek zarar ve fitneyi önlemek için tedbirler almış, Müslümanlar da vahiy yoluyla bu kimselerin özellikleri zikredilerek uyarılmışlardır. Ayetler bu bağlamda Münafıkları niteleyen ve tehdit eden bir anlatım içermekte, Müslümanlara Münafıkların özelliklerine dair ayrıntılı bir tasvir yapılmaktadır.⁴⁶ Bilmen, Medine'deki Münafıklar adına nâzil olmuş ilgili âyetleri, zaman ve mekân ötesi olarak değerlendirmekte ve bütün beşeriyeti kapsayan mesajlar içerdiğini ifade etmektedir.⁴⁷

Münafıklar Müslümanlar arasında sadece fitne uyandırma çabalarıyla yetinmemişler, kibirli kişilikleri nedeniyle fakir Müslümanlara insanların yardım yapmalarını engellemeye çalışarak toplumsal birlik ve beraberliği sarsmaya çalışmışlardır.⁴⁸ Ayette geçen, “Onlar: ‘Allah'ın elçisinin yanında bulunanlar için hiçbir şey harcamayın ki dağılıp gitsinler’ diyenlerdir.”⁴⁹ ifadesi de bu vakıayı anlatmaktadır.

Münafıkun sûresi bağlamında Bilmen, Benî Mustalik Gazvesi sırasında yürüttükleri fitneyi,⁵⁰ Medine'de zayıf Müslümanlara karşı dışlayıcı tavırlarını,⁵¹ meşhur Münafıklardan Abdullah b. Übey'in faaliyetlerine⁵² yer vermektedir.

SONUÇ

Ömer Nasuhi Bilmen'in tefsiri siyer anlatımı bakımından incelendiğinde Müellif'in özellikle Medine toplumu üzerinden hareketle Hz. Peygamber ve Müslümanların diğer din mensuplarıyla olan mücadelelerine dair örnekler verdiği görülmektedir. Müfessir'in bu olayları ele alırken didaktik bir üslup benimsediği, hadiseleri günümüz insanına yönelik mesajlar içermesi bakımından ele aldığı dikkat çekmektedir. Bilmen'in âyetleri ve nüzûl sebeplerini değerlendirirken dönemin toplumunu Müslümanlardan yana bir tavır içerisinde bir monolog irad edercesine eleştirmesi esere oldukça açık bir biçimde yansımıştır.

⁴⁴ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/109.

⁴⁵ Adnan Demircan, *Hz. Peygamber Döneminde Münafıklar* (İstanbul: Beyan Yay., 2016), 34.

⁴⁶ Bakara 2/17-20.

⁴⁷ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 1/24.

⁴⁸ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 8/3733.

⁴⁹ Münafıkun 63/7.

⁵⁰ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 8/3734.

⁵¹ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 8/3733.

⁵² Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, 8/3730.

Bilmen'in tefsirinde Hz. Peygamber döneminin sosyal grupları içinde en sık Yahudilere yer verdiği, hatta ayetlerde açık ifadelerle İsrailoğulları yer almadığı halde nüzûl sebeplerini bu kesim üzerinden örneklendirmesi eserinin ilk göze çarpan özelliklerindedir. Müfessir'in siyer anlatımı adeta bu topluluk üzerinden oluşturulmuş, Hz. Peygamber'in onlarla olan mücadelesi eserde geniş yer bulmuştur. Hatta Hz. Peygamber'in nübüvvetine dair deliller dahi Yahudilerin inkarını içeren âyetler özelinde ele alınmıştır.

Müfessir'in toplumsal ahlak üzerinde ziyadesiyle durduğu, Müslümanların birlik beraberlik ve ümmet olma bilincine dair inşa çalışmalarının ancak Hz. Peygamber'in ve ashabının hayatından verilen örnekler ve ilgili ayetleri iyi anlama sayesinde neticeye ulaşacağına dair inancına ait ifadeler kullanmasından anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Atalay, Orhan. "Ömer Nasuhî Bilmen'in Tefsirinde İçtimaî Boyut". *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu*. 1/173. Erzurum: y.y., 2007.
- Aydüz, Davut. "Ömer Nasûhi Bilmen'in Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsîri". *Diyanet İlmî Dergi*. 2/101-110. 2003.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*. 8 Cilt. İstanbul: Nesa Yay., ts.
- Demircan, Adnan. *Hz. Peygamber Döneminde Münafıklar*. İstanbul: Beyan Yay., 2016.
- Dumlu, Ömer. "Ömer Nasuhi Bilmen'in Tefsiri Halk İçin mi Yazıldı?". *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu*. 1/ 150-168. Erzurum: y.y., 2007.
- Eroğlu, Ali. "Ömer Nasuhi Bilmen'e Göre İdeal Bir Tefsir Nasıl Olmalıdır?". *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu*. 1/156. Erzurum: y.y., 2007.
- Günay, Bektaş. *Ömer Nasuhi Bilmen ve Tefsiri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Özkuyumcu, Nadir. "Nadîr (Benî Nadîr)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/275. İstanbul: TDV Yay., 2006.
- Yaran, Rahmi. "Ömer Nasuhi Bilmen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/162-163. İstanbul: TDV Yay., 1992.
- Yaşar, Serkan. "Ömer Nasuhî Bilmen'in Tefsirinde Tarih ve Siyer Bilgilerinin Değerlendirilmesi", *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu*. 1/300. Erzurum: y.y., 2007.